

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Философия және саясаттану факультеті

Көрнекті қоғам қайраткері, жазушы, Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының академигі Гарифолла Есімнің 70 жылдық мерейтойына арналған
IV Фараби оқулары аясындағы
«Адамзаттың бәрін сүй, бауырым деп ...»
Республикалық ғылыми-әдістемелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ

Алматы, Қазақстан, 15 сәуір 2017 жыл

МАТЕРИАЛЫ
Республиканской научно-методической конференции
в рамках IV Фарабиевских чтений
«Адамзаттың бәрін сүй, бауырым деп ...», посвященной 70-летнему юбилею
заслуженного общественного деятеля, писателя,
академика Национальной академии Наук РК
Гарифоллы Есима

Алматы, Қазақстан, 2017 год, 15 апреля

УДК 1(574)(063)

Көрнекті қоғам қайраткері, жазушы, Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының академигі Ғарифолла Есімнің 70 жылдық мерейтойына арналған IV Фараби оқулары аясындағы «Адамзаттың бәрін сүй, бауырым деп ...» Республикалық ғылыми-әдістемелік конференциясының материалдары. Алматы, Қазақстан, 2017 15 сәуір жыл. – Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 105 б.

ISBN 978-601-04-2359-6

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2017

Литература:

1. www.myshared.ru/slide/1172257/.
2. www.myshared.ru/slide/117225
3. Орынбеков М.Е. Предфилософия протоказахов. // Алматы: «Өлке», 1994. – С.12.
4. Малявин В. Конфуций. – Молодая гвардия, 1992. – С. 206-207.
5. Кляшторный С.Г. , Савинов Д.Г. Степные империи древней Евразии. СПб: 2005,- 346 с. // kronk.spb.ru/library/klashtorny-savinov-2005.htm
6. Жумабек Н. Мысль. 2007. – С. 13
7. Калыбекова А. Теоретические и прикладные основы народной педагогики казахов. Изд. 2-ое. Алматы: БАУР, 2006. – с 67-68.
8. Артыкбаев Ж.О. Кочевники Евразии (в калейдоскопе веков и тысячелетий). – СПб.: Мажор, 2005. – С. 27.
9. gumilevica.kulichki.net/articles/Article84.htm; Степин, <http://filosfak.ru>].
- 10.// bibliotekar.kz/chitat-onlain-yevolyucija.../4-2-civilizacionnye-tradicii-zaschity-pr.ht]; splanet.ru/paper/r1-97367.php.

Құрманалиева А.Д.,

философия ғылымдарының докторы, профессор,

ҒАРИФОЛЛА ЕСІМНІҢ «БАР ҚАЗАҚ – БІР ҚАЗАҚ» ИДЕЯСЫ

Қазақстан Республикасы уақыт оза бәсекеге қабілетті елдердің қатарына қосылудың жаңа белесіне көтеріліп келеді. Елдің егемендік алып, тәуелсіз дамуына ширек ғасырдан аса уақыт өтті. Тарих таразысына салғанда көп уақыт көрінбеуі де мүмкін, дегенмен осы жылдардың бізге бергенін саралап бақсақ, жеткен жетістіктеріміз мақтан тұтарлық. Тәуелсіздік жылдары еңсемізді тік көтеріп, ең бастысы ел тыныштығын сақтай алдық. Бейбітшілік пен тұрақтылықтың үлгісін көрсетіп, басқа посткеңестік мемлекеттердегі болған, болып жатқан кикілжің жағдайлардан аман өттік. Ендігі кезекте алдағы болатын күндерімізде осы бағытымызды сақтап қалу – әрбір қазақстандық азаматтың басты борышы. Біз көпэтносты, көпконфессиялы елдің ауызбіршілігін қалай сақтай алдық. Осы күрделі де мемлекет мүддесі үшін жауапты игі іске қалай қол жеткіздік. Әрине бұл бастамада тұғырлы тірек болған Елбасының сарабал саясаты, дер кезінде қабылданған шешімдердің дұрыстығы екендігіне – бүгінгі күннің ақиқаты дәлел. Елімізде алғашқы күннен бастап толеранттылық принципі басшылыққа алынып, соның негізінде ымыраласа даму қолға алынды, дінаралық келісім мәдениетін қалыптастыруға басты назар қойылды. Осы тыныштықты сақтап қалу үшін заман тудырып отырған сындарға жауап бере алатын қабілет керек.

Қазіргі заманауи жаһандық өркениеттің әр ұлттың мәдениетіне дендеп ене бастаған мезетін сындарлық кезең десек қателеспейміз. Жер аумағы бойынша әлемде тоғызыншы орын алғанмен, халқының саны аз және әртекті болып келетін Қазақ елінің болашақтағы алар бағыты елін сүйер әр азаматты ойландырады. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев 2012 жылы желтоқсан айында «Қазақстан – 2050» стратегиялық жолдауын халыққа жолдап, алдағы жарты ғасырға қойған міндет-межелерді анықтап берген еді. Ал «Қазақстан 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты жолдауында, елдігімізге темірқазық болар «Мәңгілік ел» атты ұлттық идеяны жариялады [1]. Ежелгі түркілік заманнан бастау алатын бұл идея Түрік қағанатының мұрагері Қазақ елінде жанаша сипатта өрісін алды. Мәңгілік ел болу үшін халықтың бәсекеге қабілетті және бірлігі мығым болуы шарт. Осы орайда академик, философия ғылымдарының докторы Ғарифолла Есім аталған идея негізінде қазақ атаулының тілде де, дінде де жіктеле бермей, барлығының «бар қазақ – бір қазақ» идеясының аясында тоғысқанын өз еңбектерінде талмай айтып келеді.

Ғалымның идеясы бар қазақты бір қазақ ретінде біріктірудің негізгі жолдарын анықтау мақсатынан туындап, бар қазақтың бір қазақ ретінде бірігуінің қажеттілігін зерттеуден бастама алған. Бар қазақ – бір қазақ идеясын жаңа қазақстандық ұлтжандылықтың, жалпықазақстандық мәдениетті нығайтудың, мәңгілік ел идеологиясын жүзеге асырудың негізі ретінде тұжырымдауға бағытталады. Бұл идеяны баянды етуде мәдениетіміздің байлығы, бізде мақтанатын, дәріптейтін, сақтауды қажет ететін бай мұраларымыздың бар екендігі негізге алынып, сондай-ақ ұлттық мәдениеттің бастан кешкен тауқиметтеріне талдау жасай келе, қазіргі таңда қол жеткізген жетістіктеріміз, атап айтсақ, «Мәдени мұра» бағдарламасының арқасында жоғалтқанымызды қайта тапқанымыз туралы ойлары тұжырымдалады. Бар қазақтың бір қазақ ретінде мәңгілік сақталуындағы ұлттың генетикалық коды

болып табылатын дәстүр мен мәдениеттің, мәдени құндылықтар, елдің дәстүр, ұрпақаралық сабақтастықтың сақталу жолдарын негізделеді.

Ғарифолла Есімнің осы бағыттағы еңбектері Қазақ халқының қалыптасу тарихындағы діннің орнын, діни құндылықтардың қоғамды ізгілендіруші қасиеттерін, қазақ жеріндегі діндарлық генезисі мен эволюциясын, қазіргі кезеңдегі діни жағдайдың қоғам қауіпсіздігіне әсерін, діннің елді ұйыстырушы сипатын, азаматтық және діни айқындалудың ерекшеліктерін анықтауға арналған. Түркілік дүниетанымнан бастап, қазақ даласына келген мұсылмандық, атеистік және қазіргі кезде дін саласындағы мәселелерге талдау жасалып, діни, ұлттық бірегейлік болмаса, ыдырап кету қаупінің туындайтыны туралы толыққанды зерттеулері өскелең ұрпақты ойға қалдырады. Қазақ халқының өмірінің дінмен үндестігін, өзара сабақтастықтарын зерттей келе, бар қазақтың бір қазақ ретінде өз болмысын мәңгілік сақтап қалуы үшін діни тұтастық пен бірегейліктің маңызы зор екені тұжырымдалады.

Қазақ елінің мәңгілік ел ретінде қалыптасу жолындағы «бар қазақ – бір қазақ» идеясының тұғырнама ретінде болуының діни-мәдениеттанымдық іргетасы деп тұжырымдауға болады және жолдаудағы елдің арман-мүддесінен туындаған «Қазақ елі мәңгілік», «Мәңгілік ел» идеясының орын алуының жолдары ретінде тұжырымдауға негіз бар, бұл ретте ғалымның ұлттың мәдени бірегейлігі, ұрпақаралық сабақтастық құндылықтары туралы идеялары аса құнды болып табылады.

Қазақтар – Алтайдан Атырауға дейінгі кең байтақ аумақты мекендеп жатқан түркітілдес халық. XV ғасырда Керей мен Жәнібек хандар түркітілдес тайпа-рулардың басын біріктіріп жер жәннаты Жетісуда Қазақ мемлекетін құрды. Алғаш құрылған күнінен бастап Қазақ хандығы түрлі кезеңдерден өтті. Өрлеуді де, құлдырауды бастан кешірді. Бірлігі мол кезде жеңіске жетсе, ауызбіршілік жойылған сәтте сыртқы дұшпандарынан жеңіліске ұшырады.

Академик Ғарифолла Есім: «Қазақ мемлекетінің жүздеген жылғы тарихы бар. Қазақ мемлекетін құрушы хандар Керей мен Жәнібек, оның ілімшісі – Асан Қайғы болған. Қазақ мемлекетімен бірге қазақ этносы қалыптасты. Бұл кезге дейін осы мәндегі қазақ этносы болмаған. Қазақ хандығының құрамына кірген әртүрлі тайпа өкілдері өздерінің азаматтық санасын қазақ деген ұғыммен білдірген. Осы мәнде алғашқы қазақтар Керей, Жәнібек және Асан Қайғылар» [2] екенін баса айтып кетеді.

Тарихқа көз салсақ, ұлан-ғайыр қазақ жеріне көз тіккендердің ежелден-ақ көп болғанына көз жеткіземіз. Қазақ жеріне жасалған отаршылдық хронологиясын М. Мырзахметұлының көрсетіп өткен «қазақ жұртының басынан кешкен жеті басқыншылық кезеңінен» байқауға болады» [3]. Елдігімізді жою мақсатында жаулаушылар тарапынан бірқатар қитұрқы амал-әрекеттердің жасалғанына тарих куә. Дегенмен, әр кезеңде жер жерден бас көтеріп, қазақтың сақталып қалуына үлес қосқан ел азаматтары тарихта қалды. Қазақ халқының ең бір қиын қыстаулы кезеңі патшалық Ресей мен Кеңестік идеология кезеңі болып табылады. Патшалық Ресей кезеңіндегі орыстандыру мен христиандандыру саясатын айтсақ, кеңестік кезеңдегі дінсіздендіруді, ұлттық идеологияны жоюды баса айтып кетуге болады. XX ғасырдың басындағы ұлт зиялыларының алдына қойған міндеті қазақ халқын ұлт деңгейіне көтеру, өз елін жат үстемдіктің тепкісінен құтқарып, өз елдігіне ие, тәуелсіз тұлғаға айналдыру еді. Қазақ оқығандарының бір бөлігі қазақтың болашақ тағдырын кеңестік билік аясында болуы тиіс деп есептесе, ал Ә. Бөкейханов, А. Байтұрсынұлы, М. Дулатұлы бастаған Алашорда қайраткерлері өзіндік тәуелсіз мемлекетіміз болуға тиіс деп санады. Бұл турасында тарихшы М. Қойгелді: «Мәңгі өлмейтін «Қазақ елі» идеясы XX ғасырдың басында қазақ ағартушылығы және қазақ ұлтшылдығы түрінде көрінді», – дәл анықтап береді [4].

1991 жылы 16 желтоқсанда ата-бабаларымыз сан ғасырлар бойы армандаған тәуелсіздікке қол жеткізіп, елдігімізді нықтауға мүмкіндік алдық. Ғасырлар бойы арман болған тәуелсіздікке қол жеткізгеннен соң кезінде жоғалтқандарымызды түгендей бастадық, ақтаңдақтардың орнын толтыруға бет бұрдық. Төл мәдениетімізге, тілімізге, дініміз бен ділімізге ерекше назар аударудың сәті келді.

Социалистік қоғамнан капиталистік қоғамға ауысқан халқымыз үшін жаңа құндылықтар, жаңа идеялар алдыңғы қатарға шықты. Әрбір істе де бәсеке күшейді. Қаланың қазағы, ауылдың қазағы, таза қазақ, шала қазақ, орыс тілді қазақ, қазақ тілді қазақ, т.б. категориялар бойынша жіктелу уақыт өткен сайын тереңдей берді. Әрине бұл жақсы сипаттың белгісі емес. Жасыратыны жоқ, біздің халқымызға тән артықшылық та, кемшілік те бар. Қонақжайлық, сыйластық, бауырмалдылық ізгі қасиеттерімізден болса, рушылдық, жікшілдік, күндестік, жалқаулық теріс қасиеттерімізге жатады. Қазақтың бойындағы міндерді Абай Құнанбайұлы кезінде талай сынға алған. Ол кемшіліктерден бүгінгі күні де арыла қойғанымыз шамалы. Абай сынаған қазақты бүгінгі заманнан да көруге болады. Бұл күндері біртұтас қазақтың гөрі өз руын, өз жүзін жоғары қоятындар қатары жетерлік. Көп жағдайда өз аз қазақтың бөлінуіне себепші болып жатады.

Қазақтың ішкі тұтастығын бұзатын кез келген мұндай әрекеттерге жол берілмеуі тиіс. Президентіміз «Қазақстан – 2050» стратегиялық жолдауында рушылдық кеселіне байланысты былай деген: «Қазақтың ішкі тұтастығын бұзғысы келетін рушылдық, жершілдік әңгімемен ел бірлігін бүлдіргісі келетін күштердің пайда болуы Елбасы ретінде мені алаңдатпай қоймайды. Ондай жымсықы ниеттілердің айқайына құлақ асып, айтағына ілескен жан әр атаның шежіресін әспеттеп, әр жаққа тартқанын аңдамай қалуы мүмкін. Ру мен тайпаға бөліну – ұлттық тұтастықтан айырылудың өте қауіпті түрі. Қазақ шежіресінің түпкі мәнін ұмытпау керек, алып дарақтың бұтақтары сияқты күллі рулардың түбін қуа келгенде, барлығы бір ғана ұлы тамырға – қазақ деген ұлтқа барып тіреледі. Қай шежірені алып қарасаңыз да, ол қазақтың бірлігін, тұтастығын әйгілейді. Шежіре – қазақты бөлшектейтін емес, керісінше, біріктіретін ұғым. Барша адамзаттың Адам атадан басталатыны сияқты, бүкіл қазақтың шежіре атаулысы Атам қазақтан бастау алатынын әрбір қазақ жүрегінің төрінде ұстауға тиіс. Тек бірлесіп қана, бүкіл халықтың күш-жігерін біріктіріп қана біз алға баса аламыз. Бірлігі берекелі, тірлігі мерекелі, ынтымағы жарасқан елдің ғана ырысы мен табысы мол болмақ» [1]. Осы сөзінде Елбасымыз түбіміздің де, түбіріміздің де бір екенін көрегендікпен жеткізіп берді.

Жаңа заман, жаңа өзгерістер кезеңі жікшіл қазақты емес, бірлігі мығым, инновацияға бейім қазақты талап етеді. Бар қазақ – бір қазақ болуы тиіс. Бар қазақ бір қазақ болуы үшін ортақ мақсат, ортақ идея, ортақ мүдде жолында еңбектенуі қажет: мемлекеттің нақты анықталған ұлттық идеясы «Мәңгілік ел» идеясын жүзеге асыруы үшін еңбектенуі керек.

Мәңгілік ел идеясын жүзеге асыруға байланысты іс-шаралар кешенін қоғам қайраткерлері жүйелі түрде ұсынып жатыр. Елбасы ұсынған идеяны қоғамға насихаттау және әртүрлі іс-шаралар формасында атқару ендігі міндет. Осыған сәйкес ұсыныстардың болуы да заңды құбылыс. Академик Ғарифолла Есімнің ұсынысы бойынша Мәңгілік ел идеясын жүзеге асырудың жеті жолы бар:

Біріншіден, Мәңгілік ел идеясы – патриотизмнің, отансүйгіштіктің қайнар бұлағы болуы үшін қазақ елінің азаматтары тегіс, әсіресе, қазақтар бай, ауқатты болулары керек;

Екіншіден, Қазақ елінің азаматтары, қазақтардың елді Мәңгілік елге айналдыру үшін іскер, креативты болуы шарт;

Үшіншіден, Дәстүр және халық дәстүрінің маңыздылығы;

Төртіншіден, Мәңгілік ел болашағы тікелей ел өсіміне, демографияға қатысты;

Бесіншіден, Ел бірлігі – буындар арасындағы Сабақтастық (Ата буын, Орта буын, Немере буын арасындағы Сабақтастық);

Алтыншыдан, жаңаша, инновациялық ойлау;

Жетіншіден, Мәңгілік ел болу үшін, аса қажетті феномен – Жақсы Қазақ идеясы [5].

Бүгінгі қазақ қандай болуы тиіс? Бұл сауалға келгенде Ғарифолла Есімнің «Жақсы қазақ» идеясы өте тамаша жауап деуге болады. «Жақсы Қазақ – инновациялық ұғым. Жақсы Қазақ – ел имиджі. Жақсы Қазақ атану – дәреже» деп есептейді ғалым. Оның айтуынша, «егеменді елімізде жақсы қазақтар көп, әсіресе, олардың саны жастар ішінде күннен-күнге өсуде». Халқымыз «жас келсе – іске» деп, жастардан әрқашан үміт күтетін. Сол үміт бүгінгі күнде ақталып келеді. Ол тәрбие, білім, ғылым, әдебиет пен өнер салаларында, технология, ел басқару, мемлекет басқару ісінде Жақсы Қазақтардың көптігін тілге тиек ете отырып, олардың қасиетті Қазақ елінің тәуелсіз азаматтары, патриоттары екендігіне тоқталды. «Жақсы Қазақ – дәреже, атақ! Қазақ елін мәңгілік ететін – Жақсы Қазақ!» [5].

1 Бар қазақтың, жақсы қазақтың, қазақ десе, барлығының жүрегі бір соғатын қазақты тәрбиелеудің тетіктері қандай? Бүгінгі таңда мемлекеттік тіл мәселесінің бар екені рас. Осыған байланысты мемлекет тарапынан қазақ тілін халық арасындағы пайдаланылу деңгейін көтеруге байланысты әртүрлі шаралар жүргізіліп жатыр. Осы бағыттағы жасалып жатқан жұмыстар арнасы Ғарифолла Есімнің талмай айтып келе жатқан бағытымен жүргізілуін толық құптаймыз: «Білім беру жүйесі бір стандартқа көшіп, барлық мектептерде бірінші мен бесінші сынып аралығында сабақ атаулының бәрі тек қана қазақ тілінде оқытылуы керек. Сол сияқты балабақшалар да қазақ тілінде тәрбие беруге тиісті. Қандай ұлт болмасын бір сыныпта бес жыл бойы қазақша оқып, одан әрі әркімнің өзінің қалауынша көп тілді оқуды жалғастыра берсін. Оған да шектеу қоймаймыз. Әлемдік қолданыстағы ағылшын тілі керек пе, оқысын. Ағылшын тіліне біз тосқаул қойғаннан ештеңе өзгермейді. Ағынды судың алдын бөгесең басқа жерден бұзып шығатыны секілді. Біз тек соны белгілі бір арнаға бұрып отыруымыз қажет. Бес жылда бала мемлекеттік қазақ тілін меңгеріп, құндылықтарымызды бойын сіңіреді. Ортақ құндылықтармен тәрбиеленген кезде біздегі дау-дамайға айналған тіл мәселесі де өзінен-өзі шешіледі» [6]. Көп жағдайда тілі мәселесі көтерілгенімен, оны

шешудің жолдары айтылмай жатады. Осы ретте ғалымның қазақ тілінің өміршеңдігін, кең қолданысқа түсу мүмкіндігін аша түсетін ойларын неге жүзеге асырмасқа? Ғалымның Қазақстан азаматы жеке куәлігін алатын кезде де қазақ тілін білу деңгейін өлшем ретінде есепке алу туралы ойлары да бірқатар мәселенің шешімін табудың жолы болар еді. Егер осы айтылған идеялар мемлекеттік деңгейде қолдау тапса, жүзеге асырылса, қазақ тіліне байланысты мәселе туындамасына сенімдіміз. Ғарифолла Есім бұл ойларын Зейнолла Абажанға берген «Бір ел, бір мектеп – ортақ мүддеден туындаған уақыт талабы» сұхбатында кеңінен талдап өтеді. Қоғамда «қазақ тілділер», «орыс тілділер» мәселесінің болмайтынын негіздеп береді.

Қазақ елі үшін өте өзекті тағы бір мәселе бар. Ол – дін. Бұл күнде дініне байланысты бөлінушілер де көп. Мәселен, салафит қазақ, таблиғшы қазақ, иеговист қазақ, кришнаит қазақ т.б. Діни және ұлттық тұтастықты сақтау үшін қазақ халқының барлығының басы ата бабамыз ұстанған ислам дінінің (сунниттік бағыттағы ханафилік мазһаб) аясына бірігуі тиіс, ұлттық мәдениет негіздерін бойларына сіңіру қажет. Бұл тұрғыға келгенде ҚМДБ ұсынып отырған «Бір ұлт – бір дін» позициясы басшылыққа алынуы тиіс. Яғни қазақ еліндегі мұсылман қауымының барлығының басы – Ханафи мазһабы аясында қосылуы міндетті. Осы бағытта исламдық діни ағарту жұмыстарының үздіксіз жүргізілгені жөн. Себебі бүгінгі таңда дін әлемінде де шексіз бәсеке орын алып жатыр. ХХІ ғасыр – бәсекелер заманы. Бәсекеден жеңілгендер көште қалады. Дін және дәстүр – руханияттың ажырамас бөлшегі. Діннің тұтастығы – елдің тұтастығы.

Қазір бұрынғыдай ұлт пен діннің қатар айқындалуы мүмкін емес. Исламды ұстанғандар ішінен де көзқарастары келіспей, бірінікін бірі теріске шығарып жатқандар да бар. Әсіресе, жастардың басқа діни ағымдарға кетуі ел болашағына нұқсан келтірері айдан анық. Өздерінің білім, ғылым іздеп, болашағына іргетас қалайтын шақтарында өз энергиясын болмашы жалған діндерге жіберулері алаңдатады. Егер олар адасқандықтарын сезініп, өз ортасына қайта орала алса – жақсы, оралмаса – қауіп сонда. Бұған қоса, оралу оңай шаруа емес екені де белгілі, себебі, жаңа діни ұйымдарға тартуда қолданылатын әдіс-амалдар ортаға келген адамның өз еркімен кете алмауын қамтамасыз ететіндей құрылған. Адамның санасы толықтай бағдарламаланып, өзге адамға айналдыруға күш салынған. Адам сектаға қалай тартылады, сектаға тарту үшін субъект қалай таңдалады, онымен қандай жұмыстар жүргізіледі, қарапайым пенде сенуші қатарынан діни пирамиданың шыңына қалай көтеріліп, ондағы көсемге қалай жақындауға болады және т.с.с. сауалдар бір қарағанда көпке мәлім емес мәселелер, себебі дінге тартылушы ол туралы ойланбайды: ол шынайы ақиқатты тапқандай болады. Бір қарағанда қарапайым көрінетін нәрсенің астында басқа елдің саяси, экономикалық мүддесі, қазақ жерін саудалау саясаты жатқанын көбісі ойлана бермейді. Сондықтан діни ізденіс кезінде таңдампаз болу керек. Дін саласындағы мемлекет саясаты қазақ ұлтының діни негізде жіктелмеуіне бағытталған іс-әрекеттер жасауы тиіс. Сондай-ақ қазақ елінің дін мамандары бәсекеге қабілетті, білімі жоғары, жаңалықтардан хабардар жандар болуы тиіс.

«Исламдай рухани зор қуатқа ие емес өзге діндер адам санасын сатып алуға бағытталатын үгітін арттырып, мақсаттарына жетіп жатқанда біз де етек-жеңімізді жиып, мешіттер мен медреселеріміз арқылы жас ұрпақты имандылыққа үйретіп, үйіруге нысанды көңіл бөлуіміз керек» – дейді Ғарифолла Есім. Ойшылдың бұл пікірінен оның қалыптасқан жағдайды бағамдай білгені байқалады. Яғни біздер де діни ағартушылық бағытындағы жұмыстарды күшейтіп, халықтың бойында миссионерлерге қарсы тұра алар рухани иммунитет қалыптастыруға тиіспіз. «Нарық пен дін арасындағы табиғи байланысты өркениетті негізде орнықтырсақ, міне, біз мемлекет ретінде кемелденуіміздің жоғары деңгейіне жетеміз. Өзге елдерге айта алатындай сөзіміз бар халықтың біріне айналамыз» [7]. Еліміздегі діндарлардың жаңа заман талаптарын меңгеріп, қазіргі кезеңнің сұраныстарына жауап бере білсе ғана дін мәселесінің тиянақты болатыны анық.

«Дін деген адам бойындағы асыл қасиеттерді шығаратын сезім» деген Ғарифолла Есімнің сөздеріне жүгінсек, дін – тек адамның адамдық келбетін жоғарылататын, «адамзаттың бәрін бауырым деп сүйгізетін» құндылық, ол жоғары мәдениетті талап етеді. Дінді мәдениет арқылы, оның өркениеттік негіздерін ұлықтау арқылы түсінгенде ғана елдің дінаралық, мәдениетаралық ымыраласа дамуы баянды болмақ. Біздің мемлекет зайырлы бағытты ұстанған және дін мәселесінде өте нәзік шешімдерді талап етеді, мүлт кетіп, қате жіберуге жол бермейді.

Қазақы бірлігімізді сақтаудың тағы бір маңызды тетіктерінің бірі – ақпараттық қауіпсіздіктің алар орны да ерекше. Қазіргі кезде медиакөңістігіміз бен баспасөз құралдарында Ресей, батыс елдерінің үлесі көп. Біз біртіндеп өз өнімдеріміздің санын көбейтуді қолға алуға тиіспіз. Осы бағыттағы жақсы қадамдар жасалып та жатыр. Қазақстан телеарнасы толығымен мемлекеттік тілге көшті. Сондай-ақ бүлдіршіндерге арналған «Балапан» телеарнасы, әлемдік ауқымдағы «Қазақ ТВ» және жас жеткіншектер мен қалың көпшілікке арналған «Білім және мәдениет» телеарналары ашылды.

Бұлардың барлығы қуантарлық жаңалықтар. Алдағы уақытта осы бағыттағы істер жалғасын таба беруге тиіс. Бүгінгі заманда телеөнімдердің үлкен күшке айналып отырғаны шындық. Мемлекет қазақтан шыққан қайраткерлер жайында (хандар, батырлар, билер, ақын-жазушылар т.б.) патриоттық бағыттағы кинофильмдер мен телесериалдар түсіру жалғасын таба беруі тиіс. Ұлттық идеямыз насихатталған туындылардың саны көбейетін болса, халықтың пайым-түсінігі де жаңаша сипат алары анық. Бұдан бөлек, қазақ телеарналары сананы улайтын, мәңгірттендіретін телебағдарламалар мен кинотуындылардың көрсетілуіне жол бермеуге тиіс.

«Бар қазақтың – бір қазақ» болуы қазақ халқының береке-бірлігін, ұлт ретіндегі тұтастығын сақтау арқылы жүзеге асары анық. Тіл, дін, мәдени, аймақтық, рулық негізде жіктелу жойылған кезде, идея жүзеге аспақ. Бар қазақтың бір қазақ ретінде ұйысуының нәтижесінде тәуелсіз елдің баянды болуы, мәңгілік елге қадам басатыны анық. Бар қазақтың бір қазақ ретінде танылуының ортақ тарихи тағдыр, тілдік ерекшелік, діни, ділдік, мәдени сабақтастық, дәстүр біртұтастығының негізінде қалыптаспақ.

Жаһандық өркениет аясында ұлттық бірегейлікті сақтаудың жолдары ретінде ұлттық мәдениет, ұлттық дәстүр, атадан балаға табыстالاتын асыл мұралар бар қазақтың бір қазақ ретінде ұйысуына негіз бола алады.

Қазақ даласындағы діни дүниетанымның қалыптасу жолдары, түркі мәдениеті мен ислам мәдениетінің тоғысында туындаған асыл мұра, діни құндылықтардың адамзат баласын ізгілендіруші қасиеттерін жандандыру бүгінгі таңдағы бар қазақтың бір қазақ ретінде өркениетті елге танылып, өз орнын алуына негіз боларына сенімдіміз.

«Бар қазақ – бір қазақ» идеясының «Қазақ елі – мәңгілік», «Мәңгілік ел» идеологиясының жүзеге асуындағы тұғырлы дінгектердің бірі.

Әдебиеттер:

1. ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы // <http://www.inform.kz/kaz/article/2518877>.
2. Есім Ғ. Қазақ болу ренессанстық идея // Түркістан. – 2009. – 28 мамыр (№ 21). – 1-2 бб.
3. Мырзахметұлы М. Батыстан жеткен жат мінез бас көтертпей барады // Егемен Қазақстан. – 2010. – 17 шілде (№ 291-292). – 7 б.
4. Қойгелді М. «Қазақ елі» тарихын тарқатсақ... Мемлекет құру тәжірибеміз осы идеядан бастау алатынын ұмытпауға тиіспіз // Түркістан. – 2014. – 20 ақпан (№ 07). – 10 б.
5. Есім Ғ. Қазақ елін мәңгілік ететін – жақсы қазақ // Егемен Қазақстан. – 2014. – 21.
6. Зейнолла Абажан. Бір ел, бір мектеп – ортақ мүддеден туындаған уақыт талабы. Ғ.Есімнің берген сұхбаты // Қазақ үні. – 2015. – 23 маусым
7. Серғазы Г. Нарық және ислам мәселелері. Ғ.Есімнің берген сұхбаты // Жалын. – 2005. - № 4.

Гүлжиган НҰРЫШЕВА,

философия ғылымдарының докторы, профессор

ҰЛТТЫҚ ОЙЛАУ КӨКЖИЕГІ

Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында “қазақ философиясы” деген ұғымның өзі қоғамдық санада біршама пікірталас тудырған еді. Белгілі мамандардың өзі оның орнына “қазақ халқының қоғамдық-саяси көзқарастары”, “қазақтың қоғамдық ойы”, “қазақ даналығы” және тағы басқа ұғымдар қолдануды ұсынды. Бұл құбылыстың негізі кеңестік жылдары қалыптасқан идеологиялық-таптық көзқарас болатын. Ұзақ жылдар бойы бір орталықтан басқарылған философиялық жүйе шеңберінде қалыптасқан бір жақты ойлау қазақ халқының өзіндік философиясы туралы кеңінен сөз етуге мүмкіндік бермеді. Бұл мүмкіндік тәуелсіздікке қол жеткен жылдары ғана іске асты. Саяси тәуелсіздік рухани тәуелсіздікке ұласып, ғалымдарымыздың бұрын амалсыз тежеліп, құрсауға салынған, енді еркіндік алған ойларының негізінде жазылған туындылары бірінен соң бірі дүниеге келіп, ұлттық ойлаудың көкжиегін кеңейтті. Бұл еңбектерде қазақ халқының философиялық дүниетанымы, оның бастаулары, негізгі даму кезеңдері сараланды, белгілі қазақ ғұламаларының философиялық көзқарастары тереңдеп зерттелді. Осы аса қиын міндетті қазақ философтары абыроймен орындап шықты деуге болады және бұл бағыттағы ізденістер толассыз жалғасуда.

Заманның өзі жаңа философияны, философтардың жаңа толқынын талап еткен кезеңде қоғамдық сананы елең еткізген еңбектер жарық көре бастады. Солардың алғашқысы ретінде философия ғылымының докторы, ҚР ҰҒА академигі Ғарифолла Есімнің “Хакім Абайын” атауға болады.

МАЗМҰНЫ:

Сәбден О. Әлем және Абайдың толық адам ілімі	3
Құлсариева А.Т. Жар жағалаған ғұмыр философы	7
Масалимова А.Р. Философия национальной идеи казахов.....	12
Нұрмұратов С.Е., Жанабаева Д. М. Абай даналығы хақында	15
Сарсенбекова Г.А., Несипбаева Ж.Ж. Некоторые аспекты современных философских проблем (историографический обзор)	18
Қунапина К.К. Рухымыз биік болсын!.....	20
Молдабеков Ж.Ж. Тәуелсіздіктің мәңгілігі – болашақтың мекем тірегі	24
Байтенова Н.Ж., Альмухаметов А.Р. Зайырлылық - мемлекет дамуының заманауи моделі	29
Рысбекова Ш.С. Учение Абая Кунанбаева «О троекратной любви».....	31
Әубәкір Д.Ә. Абай – философ екендігі хақ: мұхтар ашқан Қайнар бастауларды үшкілмен түйіндеп берген – шақанай	35
Әрінова Б.А. «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясының студент жастар тәрбиесіндегі орны	40
Бегалинова К.К., Ашилова М.С. Казахская философия субстанциональная основа национальной идеи «Мәңгілік Ел».....	43
Бүлекбаев С. Б. О философии тюрков.....	46
Құрманалиева А.Д. Ғарифолла Есімнің «Бар қазақ – бір қазақ» идеясы	51
Нұрышева Г.Ж. Ұлттық ойлау көкжиегін кеңейткен ғалым	55
Құсайынов Д.Ә., Аюпова З.К. Қазақ философиясы- мәңгілік ел ұлттық идеологиясының әдіснамалық бастауы ретінде.....	59
Иманжусуп Р. Практическое чувство истины	62
Аликбаева М.Б., Карабалина Э., Өсербаев Елдос «Мәңгілік Ел» мемлекеттік идеология ретінде	65
Альмуханов С.Х. Философско-антропологические основания метафизического знания	68
Әубәкір Д.Ә. «Мәңгілік Ел!» ұлы адамзат мұраты жерде қазақиядан бастау алды және көк жүзіне адами ноосферойд нәсілі болып ұласады	70
Бегалинова К.К., Ашилова М.С. Абай и западная философия: в поиске целостного мировидения	76
Бейсенов Б.К., Игисенова А. Түркі руханияты және философиясы аясындағы ұғым-түсініктер	79
Бесимбаева А.М., Сыздықова С.М. «Философия менің өмірімде».....	83
Бияздықова К.А. Қазақ мәдениеті пәні бойынша СӨӨЖ ұйымдастыру әдістемесі	86
Божбанбаев Б.М. Қазақстан халқы ассамблеясы «мәңгілік ел» идеясының құндылықтарын қалыптастыратын институт ретінде.	89
Затов К.А., Аймухамбетов Т.Т. Правовые и религиозные нормы: анализ их взаимодействия.....	91
Қаңтарбаева Ж.У. Мұқан Н. Заманауи қоғамдағы жастар арасындағы құндылықтық қарым-қатынасты қалыптастыру ерекшеліктері	94
Манасова М.М. Абай мен Шәкәрім шығармашылығындағы адам мәселесі	96
Мухабаев Н.Ж. Білімді капиталға айналдыру технологиясы.....	98
Кобекова Б. К. Перспективы ценностного взаимодействия науки и образования.....	101